Axel Frisendahl.

En minnesteckning.

I januari 1919 kom underrättelsen, att AXEL FRISENDAHL avlidit i sitt hem i Hammarstrand i Jämtland. Den entomologiska forskningen har härigenom förlorat en av sina mest hängivna representanter i vårt land. Personligen saknar jag i honom en av mina äldsta och bästa vänner från strövtåg i skog och mark. Det är mig därför en kär plikt att med några ord erinra om hans verksamhet, hans stora kärlek till naturen, hans brinnande intresse, vilket ej ens en lång och tärande sjukdom på minsta vis förmådde slappa.[1]

AXEL FRISENDAHL föddes den 18 november 1890 på Åminne lantbruksskola i Norrbottens län, där hans fader, den såsom jakt- och naturlivsskildrare sedermera bekante kamrer ELOF FRISENDAHL, då var föreståndare. Medfödda anlag, ett för naturen varmt intresserat hem samt uppväxten i en på villebråd rik trakt vände redan tidigt AXELS håg

[1] För en del biografiska data ber jag få uttala mitt tack till den avlidnes broder, D:r ARVID FRISENDAHL. Några av de erhållna uppgifterna återgivas här ordagrant eller föga förändrade.

mot naturens studium. Särskilt djuren, i mindre grad växterna, trollbundo honom. Det var genom att stava i de av alla naturvänner kända och varmt uppskattade »Minnen från mina vandringar i naturen» och »Ur djurens lif» av GUSTAF KOLTHOFF, som han lärde sig läsa. Redan vid 7—8 års ålder fick han börja ströva omkring med bössa i skog och mark, och han var säkert ej mer än 8 år, när han sköt sin första järpe, 10-årig hade han hemfört från skogen en mängd både järpar och orrar, 12-årig sköt han på drev sin första hare. Om denna senare jakt berättar hans fader i sin bok »Jakter i Norrland», hur glädjetårarna strömmade utför AXELS kinder efter det lyckade skottet. Men även fågellivet i dess helhet studerade han och följde i detta syfte under sina tidigare år sin äldre broder på alla strövtåg. Snart nog var det väl intet fågelläte i skogen, som han ej kände igen, eller något fågelbo, som han ej kunde identifiera. Som exempel på AXELS ornitologiska intressen må anföras, att det var han, som först påvisade videsparvens häckning i Norrland, sommaren 1900, varom han berättar i en liten uppsats i Fauna och Flora. Hans broder har meddelat mig, att denna storartade händelse framkallade strida glädjetårar i AXELS ögon. Själv har han i ett av sina brev till mig skildrat, hur han efter att på försommaren 1910 ha undersökt floran i sin hembygd Jämtland, med förtjusning hittade ej mindre än 5 kullar av ortolansparv. »Jag har aldrig i mitt liv drömt om så många bon av denna fågel. Sammanlagt har jag tagit cirka 15 kullar och funnit väl en 40 bon.» Sedermera påvisade han även videsparvens häckning så långt söderut som i Jämtland. Nämnas bör ock, att AXEL lämnat flera bidrag till den avhandling om Norrbottens fågelfauna, som hans äldre broder publicerat i Arkiv för zoologi 1907. Själv hopbragte han en betydande samling fågelägg.

Först 1903 började AXEL regelbunden skolgång i fjärde klassen vid Luleå h. allm. läroverk. Förut hade han läst hemma, mest för fadern eller för de äldre syskonen. Detta medförde ju, att han mera ostört kunde fortsätta med sina naturstudier. I Luleå stannade han blott ett år, varefter han hösten 1904 inskrevs i Upsala h. allm. läroverk. Genom umgänge med flera entomologiskt intresserade kamrater, till vilka

bland många andra även undertecknad hade nöjet att få räkna sig, fick AXEL här ett nytt intresse och kom in på det ämne, som slutligen mer och mer lade beslag på honom och blev hans största glädjeämne i livet. Redan från början vunno skalbaggarna hans odelade kärlek.

Jag erinrar mig med glädje och tacksamhet men även med vemod de otaliga exkursioner vi företagit i varandras sällskap i Upsala omgivningar, särskilt vår och höst. Vi voro ett helt »band» entomologer, som nu anställde våra härjningar i trakten, vilken intensivt skattades på allt vad *coleoptera* hette. Jag begår ingen överdrift om jag påstår, att av oss alla var AXEL den mest intresserade, vilket också bevisas av, att han var den ende, som allt framgent odelat ägnade sig åt och höll fast vid sitt ungdomsintresse. Många voro de rara »kusar», som han på sitt norrländska modersmål benämnde sina älsklingar, vilka fingo släppa livet till i hans flaskor. Varje från skolarbete fri stund ägnades åt insamling, och för strapatser ryggade AXEL aldrig tillbaka. En entomologs arbete är ju ej alltid en dans på rosor. Kanske var det genom förkylning under kalla och tidiga vårdagar, då det gällde att rädda så mycket som möjligt av de i smältvattnet hopslammade små staphyliniderna eller vid fångst av vattenbaggar, som AXEL ådrog sig den starka kroniska hosta, vilken säkerligen bidrog till den senare framträdande lungsjukdom, som slutligen ändade hans liv.

Åtskilligt skulle kunna vara att säga om våra gemensamma utflykter, men utrymmet tillåter ej, att jag närmare ingår härpå. Ett par episoder må det dock tillåtas mig att anföra. Så minnes jag, hur vi en gång hade upptäckt en i förruttnelse stadd ko-mage på ett gärde utanför Upsala och med vilket berömvärt nit AXEL grep sig an att med sin största slidkniv gå löst på det stinkande innanmätet för att rädda alla *Necrophorus*, *Silpha*, histerider och nitidulider, som där vimlade, och hur vi sedan gingo regelbundet vittjande vår åtel, vars fauna så småningom naturligen ändrades och ersattes av mera »torrhetsälskande» arter, lämnande ett rikt utbyte även de. AXELS iver förnekade sig heller aldrig, då det gällde att fånga vattenbaggar; så t. ex. då han en gång i botaniska trädgårdens damm i Upsala trodde sig se en

för honom obekant *Donacia*-art sittande på ett grässtrå långt ute i vattnet, varvid han genast utan betänkande och utan att avtaga strumpor och skor sprang ut i vattnet för att fånga det åtrådda föremålet, så att vattnet stänkte om honom och han blev genomvåt långt upp på låren. Vid varje fint fynd tog sig AXELS förtjusning alltid uttryck i ett rungande glädjerop, som tack vare hans osedvanligt kraftiga stämma hördes vida omkring i nejden.

Under de år AXEL studerade i Upsala, intresserade vi oss mest för longicorner, sedermera även för heteromerer. Med oerhörd förtjusning inregistrerade han varje nytt fynd, varvid han i det arbete, han då huvudsakligen begagnade, nämligen en upplaga av CALWERS bekanta »Käferbuch», med i mitt tycke kanske väl tjocka blyertsstreck strök under namnet på sitt sista förvärv.

Under somrarna vistades AXEL numera i Ragunda socken i Jämtland, dit familjen hade flyttat. Nu vidtog mellan honom och hans entomologvänner i Upsala en livlig korrespondens. I sin hemtrakt ägnade han sig sommaren lång åt coleopterologiska studier, och otroligt fina fynd gjorde han, varom han allt emellanåt med stor entusiasm berättade i sina brev. Ingen hade förut anat, att Ragunda var en så rik trakt. Under årens lopp hopades ett storartat material och en hel mängd för faunan nya arter anträffades. Om en del av dessa fynd talar han i uppsatser, som influtit i denna tidskrift, men blott en obetydlig del blev publicerat. Särskilt anmärkningsvärd är den förut blott i 2 svenska exemplar kända *Trachypachys zetterstedtii* GYLL. I brev till undertecknad omnämner han fynden av *Bius thoracicus* F. och *Boros schneideri* PANZ., även de två stora sällsyntheter. Men så synas de också ha försatt honom i fullkomlig extas. Ett ivrigt byte vidtog naturligtvis, varvid hans norrländska arter voro ivrigt och livligt eftertrådda av oss slättlandsentomologer. Så skriver han i ett brev till mig, daterat 23 juli 1906: »De övriga vill jag mycket gärna byta åt mig, särdeles *Necydalis*, men jag antar, att du tänker på att byta bort den till museet, men när du får se *Cucujus, Lema Betulæ, Chrysomela triandræ* och flera arter, som ej museet har och jag blott har två ex. av, så hoppas jag att jag får företräde.»

»P. S. Jag hoppas, att vi skola komma bra överens med bytet i höst, ifall *vi* först få byta med varandra.»

En varm kärlek till sina små baggar och till naturen lyser alltid fram ur AXELS brev. Om det förut nämnda fyndet av *Bius* och *Boros* skriver han följande: »Du får ej tala om detta, så att A... får veta det, ty då får jag gå här i samvetskval och tänka på att jag varit orsaken till en hederlig människas död». Detta syftar på den formliga heteromerfluga, som denna tid härjade bland de yngre upsalaentomologerna.

Som nämnt upptogo longicornerna en tid större delen av vårt intresse. Också berättar AXEL med vilken förtjusning han fångade det första exemplaret av den sällsynta *Leptura sanguinosa* GYLL. Vid en såg kunde han tillbringa timtal med att fånga förbiflygande skalbaggar, bland dem även många långhorningar. Med tanke på den stundande höstterminen 1908 skrev han: »Ja, nu träffas vi väl snart igen och få börja byta. Tänk så roligt ändå. När vi nu samlas från alla håll, vad vi ska prata och byta och titta på varandras rikedomar. Ingen ny longicorn får jag i år. Tänkte nog, att *Leptura nigripes* skulle låta lura sig, men det gick inte. I går var 1-årsdagen av mordet på *Trachypachys*.» 1908 hittade han den intressanta *Pteroloma forsströmi* GYLL., i det han då händelsevis kom att undersöka nya lokaliteter. Härom säger han: »Vad jag rotat efter bergsbäckarna för att finna den. Den finns alldeles nere i vattenkanten, blott efter barrskogsbäckarna. Så fort man kommer ner åt bygden, där det är blott björkar kring bäckstränderna, saknas *Pteroloma* alldeles. Bara inne i den dystra barrskogen trivs den.»

Våren 1909 avlade AXEL FRISENDAHL sin mogenhetsexamen vid Upsala h. allm. läroverk samt inskrevs samma höst vid universitetet i Upsala för att där ägna sig åt naturvetenskapliga studier. Det torde ha varit ungefär vid denna tidpunkt han ådrog sig eller i varje fall ökade på den ödesdigra förkylningen. Hans ovanligt starka och härdiga kropp motstod dock länge sjukdomens anslag. Ej heller nu sparade sig AXEL under jakter och allehanda strapatser i sin kära hembygd i Jämtland, dit han varje sommar med största iver

och spända förhoppningar återvände för att leva ett fritt naturliv och med liv och lust hänge sig åt coleopterologiska undersökningar. Ty AXEL var en naturmänniska som få, ett obygdens och skogens äkta barn. Emellertid, 1912 på hösten konstaterades, att lungorna voro allvarligt angripna. Han kunde nu ej längre fortsätta studierna i universitetsstaden, vilken han för alltid lämnade. Den sanatorievård, han på Österåsen och Romanäs fick åtnjuta, gjorde honom snarare sämre än bättre; det pedantiska liv, han där måste föra, passade ej hans fria natur. De senaste åren har han städse bott i Ragunda. Skalbaggarna och korrespondensen med entomologvänner ha härunder varit hans stora lidelse. Här bodde han först i en liten stuga, hyrd åt honom i byn Pålgård och i hans uppsatser i Ent. tidskrift benämnd Skogstorpet. I slutet av förra året flyttade han emellertid in i en för ändamålet särskilt byggd stuga (på Hammaren). Här levde han uteslutande för sin vetenskap, och under dessa sina sjukdomsår uppehöll han om möjligt än livligare än förut brevväxlingen med sina vänner. Sällan lät han oss höra något om sitt hälsotillstånd. Han bar sin sjukdom som en hjälte. Hans brev andades ofta en frisk och ungdomlig humor, vilken ej ens under hans sista, svåra tid förnekade sig. Vemodet skymtar väl stundom fram, men man ser också glimten i ögonvrån. I ett av sina brev från denna tid säger han, efter en saftig inledning, vilken jag här överhoppar, följande: »Vila dig nu i alla fall ett ögonblick från dina hydracariner och hänge dig med liv och lust åt den sanna njutning, som består i att granska en gammal hederlig kuse. Du har ett *Læmophloeus abietis*-exemplar, som du bytte till dig av mig i nådens år 1906. Jag ville be dig att noggrant undersöka detta lilla djur, så att alla utsikter till felbestämning torde begravas. Jag hade ett enda ex. kvar själv av de 4 jag tog, men denna lilla stackare har brutit huvud och hals av sig, och med blotta magen kan man ju icke vara nog representativ. Jag skulle ju egentligen gärna vilja byta tillbaka den där raringen, men du kanske har den så kär, att du ej kan skiljas från den.» Jag verkställde undersökningen och meddelade min vän resultatet, varpå jag efter en tid återställde

djuret till dess ursprunglige ägare. Kanske hade han det kärare än jag.

Det ena året gick efter det andra, utan att AXEL fick tillfälle att förverkliga sin länge närda önskan att i en avhandling sammanfatta sina talrika och om en outtröttlig energi vittnande fynd från Ragunda. Ty sjukdomen tog mer och mer överhand och nedsatte hans krafter. Med anledning av en förfrågan från mig rörande hans första uppsats i Ent. tidskrift 1916 svarade han med följande vemodsfyllda ord: »Min synnerligen värdefulla kusuppsats kom till världen i höstas som ett testamente från mig till eftervärlden. Det hade varit min mening att samla alla mina lokaluppgifter till en enda uppsats, som skulle ha blivit rätt diger, enär jag har ett mycket stort antal nya arter från Jämtland, men så i höstas blev jag mycket dålig och funderade skarpt på att fortsätta mina studier på en annan planet. För att lämna ett minne efter mig och rädda de viktigaste fynden skrev jag ihop detta under högfebrilt blodtryck. Mot förmodan spottade jag emellertid upp mig igen och känner mig nu som om jag skulle få pina livet ur kusar en sommar till.» Sommaren 1916 fick han också, som han hoppades, tillfälle till en del kortare exkursioner i hemmets närmaste omgivning och orkade även följa sin broder till Ulvöarna i Ångermanlands skärgård, där han synes ha varit förhållandevis kry och gjort intressanta upptäckter. Bl. a. samlade han på min önskan även några gråsuggor åt undertecknad. Men i november, efter hemkomsten, blev han sämre och meddelar mig, att han »är inte så mycket som en tiondedels människa ens».

Under de båda sista åren av sin levnad orkade AXEL FRISENDAHL blott sällan göra några exkursioner. Från sitt arbete kunde han dock under inga förhållanden avstå. Med otrolig iver kastade han sig över studiet av de svåra staphyliniderna. De äro nu, skriver han till mig, »vad longicornerna voro i ungdomen». Härom yttrar han i september 1917: »Själv har jag inte siktat så mycket, min hushållerska har fått fara omkring i skogen och sikta åt mig, mest myrstackar».

Då BENGT BERGS bok »Min vän fjällpiparen» utkom,

skaffade sig AXEL genast denna, vilken beredde honom mycken njutning: »...jag har fått vara ute på fjällheden en hel dag... I mina pojkår uppe i Norrbotten träffade jag Lahol varje vår, när han i sällskap med ljungpiparen och småspoven under flyttningen slog ned på ängarna kring mitt hem. Varje vår längtar jag dit upp, och varje vår bli utsikterna allt mindre, ty nu är det alldeles täfft. Förra vintern låg jag hela tiden med 38° temp. och gick uppe med den i sommar, så nu får jag ligga med 39° i stället. Läkaren sade sist, att jag kan hålla ihop till våren, men läkaren vet om den saken ingenting just.» Han slutar med ett vemodigt beklagande av, att han nu ej längre orkar reda upp flera av sina skalbaggar. Under den kommande vintern satt han dock i sin säng, bestämmande sina nya fynd. I mars 1918 skrev han: »Ja, det lär ska bli vår nu snart, men jag vet inte, hur det blir med glädjen över den; i fjol kunde jag ju vara uppe tidvis och även gå omkring här i skogen, men till sommaren ser det mörkt ut med den saken».

Sommaren 1918 blev hans sista. Och på hösten angreps han av spanska sjukan, från vilken han dock återställdes. Men den hade likväl brutit hans sega motstånd. Hans sista tid, när han förstod att slutet var nära, var honom värdig. Han arbetade febrilt, så mycket krafterna medgåvo, med sitt entomologiska testamente och vidtog detaljerade åtgärder för sin entomologiska kvarlåtenskap. Sina stora och värdefulla samlingar, till stor del ännu obestämda, donerade han till Centralanstaltens för jordbruksförsök entomologiska avdelning, varigenom de komma vetenskapen till godo och tillförsäkrats en tryggad plats för framtiden. Från och med november låg han i över 40°:s ständig feber och hade under denna tid sin vårdarinna till sekreterare, och på nätterna, när febern gav sig något, dikterade han entomologiska brev och även ett manuskript, som strax före hans död insändes till Ent. tidskrift. Då det nya året inbröt, sveko honom krafterna fullständigt, och den 9 januari 1919 avled han.

AXEL FRISENDAHL levde och dog för sitt ungdomsintresse. En vetenskapens martyr var han. Väl hann han ej med att bli annat än systematiker. Men så är det kanske också svårare för entomologen än för någon annan att arbeta

sig igenom den vetenskapens förgård, som heter artkännedom, och som utgör grundvalen för en fortsatt vetenskaplig forskning. AXEL FRISENDAHLS sunda intresse för naturen och hans outtröttliga flit borga för, att han inom det fack, han valt, kunnat nedlägga ett fruktbringande arbete, blott han fått tillfälle därtill. Men krafterna förunnades honom icke. Det han emellertid hann uträtta är ett talande och aktningsvärt vittnesbörd om hans stora förmåga.

Ehuru dödsfallet ej kom oväntat för hans många vänner, var det dock icke därför mindre smärtsamt. Hans hängivna arbete, hans entusiasm, som smittade andra, hans hjärtliga och sympatiska väsen och goda hjärta, hela hans okonstlade och naturliga uppträdande ha givit oss det bästa föredöme, för vilket vi alla härmed bringa honom vårt sista tack. Framför allt sakna vi den glade och trofaste vännen, som aldrig svek. Därför glömma vi heller aldrig AXEL FRISENDAHL!

Litteraturförteckning.

Videsparfven funnen i Jämtland. — Fauna och Flora 1915, p. 87.

Några coleoptera från Jämtland. — Ent. tidskr. **37**, 1916, p. 30.

Bändelkorsnäbb på Ulföarne. — Fauna och Flora 1917, p. 44.

Nya svenska Coleoptera. — Ent. tidskr. **38**, 1917, p. 298.

Coleoptera från Jämtland. — Ibid. **39**, 1918, p. 202.

Coleopterologiska notiser, se detta häfte p. 49.

O. Lundblad.